

הרב נריה צבי

ניהול הנכסים המשותפים של בני הזוג

הקדמה

בקרוב פוסקי זמננו מוסכם להניח כי בני זוג הם שותפים בוודאי ברכוש הרשום על שם שניהם.¹ בהינתן כך עולה השאלה כיצד מתנהל הרכוש המשותף של התא המשפחתי, ובכלל זה שתי שאלות שאנו מבקשים לדון בהן:

(א) האם כאשר אחד מבני הזוג ביצע עסקה, ניתן לבטל אותה בטענה שבן הזוג השני לא הסכים? למשל, האם כאשר אדם קנה רכב, יכולה אשתו לבטל את העסקה בטענה שהיא לא אישרה אותה ומתנגדת לה?

(ב) האם מלכתחילה נדרשת הסכמה של שני בני הזוג כדי לבצע עסקאות ברכוש המשותף? למשל, האם לאחר שאישה חתמה על הסכם להשכרת הדירה המשותפת, יכול השוכר לבטל את ההסכם בטענה שהבעל ששותף בדירה לא חתם על ההסכם?

שאלות אלה עולות לכאורה בכל עסקה קטנה שמבצע אחד מבני הזוג, כגון קניית מוצרי מזון וביגוד פשוטים, וכן בעסקאות גדולות יותר, כגון קניית מוצרי חשמל ורכב, ואף בקניית דירה. יודגש כי ההנחה שבני הזוג הם שותפים פירושה ששאלות אלה חלות גם כאשר הבעל מבקש לבטל עסקה שביצעה אשתו, וגם במקרה הפוך.

א. אומדן דעת בני הזוג

כדי לענות על שאלות אלה יש לבחון, על פי דיני שותפים, אם ומתי יש תוקף לעסקה שנעשתה על ידי אחד מהשותפים, ללא ידיעת חברו.

ה'בית מאיר'² כתב שאם שותף מכר את הנכס המשותף, ללא ידיעת השותף השני, אף שהשותף מתנגד העסקה נשארת בתוקף. ה'בית מאיר' למד זאת מדברי ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' קעו סעי' יד):

אחד מהשותפין שבא לישן הפירות עד הזמן הידוע למכור אותם פירות, אין חבירו

מעכב עליו... אבל אם מכרה קודם זמנה, הוי פשיעה וחייב לשלם לחבירו חלקו.

כלומר שותף שמכר פירות מוקדם מהזמן המקובל, חייב לשלם לחברו פיצוי על ההפסד שגרם, אבל העסקה נשארת בתוקף. ה'בית מאיר' דייק כי אע"פ שהשותף שמכר מוקדם

1. ראו בעניין זה: פסקי דין רבניים א, עמוד 117; פסק דין רבני 1098305/1; פסקי דין רבניים יט, פס"ד המתחיל בעמ' 282, תיק 923740/1; נריה צבי, 'בעלות נשים נשואות בימינו וחיוכן בנזקין', תחומין מא, עמ' 332; הרב נחום רקובר, חוק לישראל: שיתוף נכסים, עמ' 105 הע' 57, ועוד.

2. בית מאיר, אבה"ע סי' פו אות ב.

מדוי צריך לשלם לחברו פיצוי על החלק שלו בשותפות,³ בכל זאת העסקה תקפה. על פסיקת ה'שלחן ערוך' קשה מכך שכאשר שליח מכר בניגוד להוראות המשלח - המכירה בטלה.⁴ ה'בית מאיר' תירץ את הקושיה על פי דברי הש"ך. הש"ך (ח"מ סי' עז ס"ק יט) הגדיר את ההבדל בין יחסי שותפים לבין יחסי שליח ומשלח:

דהא בלאו הכי יש חילוק בין שליח לשותף, דהשליח שטעה קיימא לן אפילו בכל שהוא המקח בטל, שיאמר לו לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. ובשותפין לא שייך לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, כדלקמן סימן קע"ו. אם כן שפיר יש לחלק ביניהם, דבשלמא כשבא בהרשאה, אינו אלא שלוחו, ואמרינן, הבא בהרשאה שמחל אינו כלום, שזה יאמר לו לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. אבל בשותפין שדרך הוא שכל אחד ואחד יש לו כח לעשות מה שירצה, הוה כאילו התנה עמו בין לתקן בין לעוות, דמועיל מחילתו.⁵

הש"ך ביאר שבין שותפים יש הסכמה מכללל שכל אחד מהצדדים יכול לנהוג בממון המשותף כהבנתו, והצד השני מקבל זאת, בין יהיה רווח ובין יהיה הפסד. לעומת זאת, שליחות מוגבלת רק לביצוע הוראות המשלח או לחריגה מהוראות אלה שהועילה למשלח ('לתיקוני'), אך לא לחריגה שהזיקה למשלח. לפי זה, מסתבר שאם יהיה תנאי מפורש בין השותפים שאין תוקף לעסקאות שיבצע אחד מהם בניגוד לתנאי השותפות, אזי לא יהיה תוקף לעסקה כזו.⁶ ברוח זו כתב מהרש"ם (ח"ה סי' כח) שייתכנו מקרים שבהם השותף השני יוכל לבטל את המכירה:

דאף דבסתמא בשותפים אף שמכר קודם זמנו וכדומה הווי ליה כהתנה בין לתיקון בן לעיוות, היינו בלא היה שום מדובר ביניהם באופני השותפות ומכירת הסחורה. אבל בנידון דידן שהייתה הקניה בשותפות בפירוש למכור לאחדים, אם כן לא נשתתפו כלל אדעתא למכור הכל ביחד ולכולי עלמא אם אין השותף השני מסכים יוכל לבטל המקח... ואמנם הא דשותפין כשלוחין היינו משום דאדעתא דהכי נעשים בשותפות ודרכן בכך, אם כן הכל תלוי כפי האומדנא.

לדעת מהרש"ם, יש להבחין בין סוגי שותפות: (1) שותפות כללית, כגון שותפות ניהול חנות, (2) שותפות למטרה מוגדרת, כגון לקניית חפץ מסוים ומכירתו או לאופן מכירה מסוים. בשותפות כללית יש הסכמה הדדית לכל הפעולות שיעשה כל אחד מהצדדים על דעת עצמו, בין לרווח ובין להפסד. זאת כיוון ששותפות כללית מחייבת פעולות מגוונות הקשורות לניהול השותפות - קניית סחורה ומכירתה, מתן הנחות ללקוחות ועוד. בשותפות כזו שכוללת פעולות רבות הנעשות במסגרת השותפות, אין אפשרות לקבל את

-
3. לדעת נתיבות המשפט, סי' קעו ס"ק לא, השותף שמכר צריך לשלם לחברו גם פיצוי על מניעת הרווח שהיה מתקבל אילו היו מוכרים את הפירות בזמן הנהוג.
  4. שו"ע, ח"מ סי' קפב סעי' ב-ג.
  5. ש"ך, ח"מ סי' עז ס"ק יט; בספר בית הלל, אבה"ע סי' פו על סעיף ב; הובא בבית שמואל, ח"מ סי' עז ס"ק יט, למד מדברי השו"ע שאם שותף מכר וגרם להפסד, אין המכירה חוזרת. לדעת הבית הלל הסיבה לכך היא 'הואיל שהוא דרך בכך למכור סחורות השותפות'. הבית מאיר הקשה על דבריו - אם שינה מהדרך, מדוע יהיה שונה מדין שליח ששינה, שהמכירה בטלה! אפשר שכוונת הבית הלל, בדומה לש"ך, שדרך השותפים לקבל את השותפות בין לרווח ובין להפסד.
  6. כך כתב משפט שלום, סי' קעו ס"ק כג.

אישור שני השותפים לכל פעולה. לפיכך השותפים מסמיכים זה את זה לבצע פעולות כל אחד על דעת עצמו. לכן אם נקנתה סחורה על ידי אחד השותפים ללא הסכמת חברו, החבר לא יוכל לבטל את העסקה בטענה שהיא אינה כדאית (אולם יוכל לקבל פיצוי במקרה של נזק, כאמור). לעומת זאת כאשר השותפות היא עבור מטרה מוגדרת, אין הרשאה לביצוע פעולות החורגות מההסכמות, ולכן שותף אחד יוכל לבטל פעולה שבוצעה על ידי השותף השני בניגוד לסיכומים. פוסקים נוספים כתבו כמהרש"ם, שלעיתים שותף יכול לבטל את המכירה שעשה חברו בניגוד להסכמות ביניהם.⁷ לפי דברי הש"ך והמהרש"ם, יש לומר ששותפות בין בני זוג לרוב היא כמו שותפות כללית לכל העסקים. לכן בדרך כלל קיימת הסכמה לפיה כל אחד מבני הזוג מוסמך לבצע עסקאות על פי שיקול דעתו, ללא צורך בידיעתו של בן הזוג השני ובאישורו. לכן גם אם אחד מבני הזוג מתנגד לעסקה שביצע בן הזוג השני, העסקה לא תבטל. ואולם קשה להגדיר את כל ההתנהלות הכלכלית בין בני הזוג כשותפות כללית. במקרים מסוימים יצטרך אחד מבני הזוג את הסכמתו של האחר. קשה לקבוע מה נכלל במקרים הללו, אך אפשר לומר שיש לבחון כל מקרה לגופו, ולהכריע בהתאם לגובה הסכום ולהתנהלות של המשפחה. לדוגמה, הדעת נותנת שבהתחייבות גדולה כגון הלוואת סכום גבוה יש צורך בהסכמת שני בני הזוג.⁸

ב. עסקה הפוגעת בבן הזוג

עיקרון נוסף ניתן ללמוד מתשובת הרב וואזנר. בשו"ת 'שבט הלוי'⁹ הוא עסק בשאלה על דירה של שני שותפים - יורשים של בעל הדירה והנהלת ישיבה - שקיבלו חלק בדירה על פי הצוואה. היורשים שהשתמשו בדירה השכירו אותה בדמי מפתח. הנהלת הישיבה התנגדה להשכרת הדירה בדמי מפתח, ואילו היורשים טענו שהשכירות תקפה, על פי הכלל לגבי שותפים ששותף שעשה על דעת עצמו, מה שעשה עשה. הרב וואזנר הכריע שהשכירות בטלה כיוון שבשכירות שכזו חלקה של הישיבה בבעלות על הדירה נפגע קשות. החידוש בדברי הרב וואזנר הוא שאומנם באופן עקרוני יש בין שותפים הסכמה הדדית לפעולה שנעשית על ידי אחד מהם, אולם אם כתוצאה ממנה נפגעה בעלותו של השותף השני - אזי אין תוקף לפעולה, והשותף השני יכול לבטל את העסקה. מכאן ניתן

7. ראו: שו"ת צמח צדק (קדמון), סי' צט ס"ק ב; שו"ת בית יצחק, חו"מ סי' מט; שו"ת עבודת הגרשוני, סי' עו; פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, ח"י עמ' 348; פסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל, ח"ד עמ' 137; פתחי חושן, ח"ז פרק ב, הערה כז.

8. מקרה דומה הובא בספר פסקי דין של בית הדין לדיני ממונות קריית-ארבע, ח"א עמ' 218: נשאלה שאלה לגבי בני זוג שהעסיקו עובדת במשק בית, בשכר של 10 ש"ח לשעה. לאחר תקופה הסכים הבעל להעלות את השכר ל-12 ש"ח לשעה. כאשר אשתו שמעה על כך, סירבה להעלות השכר. האישה טענה שהסכום שהבעל ערך עם העוזרת אינו מחייב אותה. בית הדין קבע שקביעת הבעל להעלות שכר לעובדת עומדת בעינה, אף שאשתו מתנגדת לכך. בית הדין אינו מניח שבני זוג שותפים, אלא הרכוש שייך לבעל, והבעל נותן לאישה רשות להתעסק בממון. על פי הנחה שבני הזוג שותפים, יש לבחון אם במקרה שבו בעל התחייב להעלאה בשכר, והאישה אינה מסכימה, נכלל במקרים שיש אפשרות לשותף/לאישה לעכב או לא.

9. שו"ת שבט הלוי, ח"ד סי' רג.

ללמוד היבט נוסף לגבי עסקה שביצע אחד מבני הזוג בממון המשותף. כאשר אחד מבני הזוג עשה עסקה, וכתוצאה ממנה נפגעו הזכויות של בן הזוג השני בנכס, אזי בן הזוג שנפגע יכול לבטל את העסקה. לדוגמה, בן זוג אחד אינו יכול למכור את חלקו בדירה המשותפת, כיוון שהדבר יפגע בזכויות של בן הזוג השני.

ג. ביטול עסקה על ידי צד שלישי

להשלמת העניין נבחן אם צד שלישי רשאי לבטל עסקה שביצע אחד מבני הזוג בטענה שהיא לא אושרה על ידי בן הזוג השני. בשו"ת הריטב"א נדונה מכירת נכס שהיה שייך לבעל ולאישה, ובאותו מקרה נכתבו שני שטרות: שטר ראשון היה שטר מכר שבו הוזכרו שמות הבעל והאישה המוכרים, ובשטר השני נזכרו הקונה והבעל בלבד, ובו התחייבה הקונה לאטום חלונות הפונים לרשות המוכרים. הקונה ניסתה להתנער מהחובה שבשטר השני בטענה שהוא אינו תקף, כיוון שהוא נחתם מול שותף אחד - הבעל, ולא מול השותף השני - האישה. על כך השיב הריטב"א:

ולענין מה שטוענת לאה [הקונה] שאין שטר הראיה [השטר השני] כלום, לפי שאינו מדבר אלא מראובן בלבד ולא מאשתו, אין טענה זו כלום, דשני שותפים שמכרו ואחד מכר בתנאי והאחר מכר שלא בתנאי - אפילו תימא דלא מהני תנאה דחד לחבריה דלא נימא שליחותיה עבד - מכל מקום לו ולבאי כחו תנאו קיים והרי זה כשותפים שמכר אחד מהם וחבירו לא מכר וזה פשוט.¹⁰

כלומר צד שלישי אינו יכול לטעון לבטל את השטר השני, בטענה שהאישה לא חתמה על התנאי. אם הבעל חתם בשליחות אשתו, אין משמעות להיעדר חתימתה של האישה. ואם נאמר שהבעל חתם על השטר ללא ידיעת האישה, ועל כן לא בשליחותה, הרי שניתן לדמות מצב זה למכירה של חפץ על ידי אחד משני שותפים. במצב כזה אף על פי שאין המכירה משפיעה על חלקו של השותף השני, הרי שלגבי השותף שמכר את חלקו המכירה קיימת. במקרה שבו דן הריטב"א, על פי האפשרות השנייה, מכירת חלקו של הבעל לכל הפחות הייתה מותנית בסתימת החלונות על ידי הקונה. מהריטב"א לא ברור אם אכן המסקנה היא שללא חתימת שני השותפים אין תוקף לעסקה. ב'משפט שלום'¹¹ הוסיף שלקוח יכול לבטל מכירה, כיוון שהוא יכול לטעון שכוונתו הייתה לקנות דבר שלם ולא רק חלק של אחד מהשותפים. מכאן שבכל מקרה שבו בן זוג אחד לא יכול לבטל את העסקה והיא מתקיימת במלואה, גם צד שלישי לא יוכל לבטל את העסקה. במקום שבו העסקה מתקיימת בחלקה בלבד, הדבר יהיה תלוי בשאלה אם אנשים מוכנים לקנות מחצית מהזכויות בלבד, וזאת בהתאם לנסיבות המקרה ולפרטיו. במקום שבו בן הזוג יכול לבטל את העסקה, מסתבר שגם צד שלישי יוכל לבטל את העסקה. הסיבה לכך היא שתוקף העסקה תלוי בשני צדדים, מוכר וקונה, והסכמת שניהם נדרשת. ממילא, כאשר אף אחד מבני הזוג אינו יכול לבטל את העסקה, גם מי שעשה עימם עסקה אינו יכול לבטל אותה.

10. שו"ת הריטב"א, סי' קנו, הובא בבית יוסף חו"מ סי' מו.
11. משפט שלום, סי' קעו אות יד.

סיכום

על פי ההנחה שבני הזוג שותפים נבחנו השאלות הקשורות לעסקה המבוצעת על ידי אחד מבני הזוג: אם צריך הסכמה של בן הזוג השני, ואם הוא יכול לבטל את העסקה. א. על פי המתבאר מדין השותפים עולה שהנחת המוצא היא שיש הסכמה בין שותפים לקבל את כל הפעולות ששותף אחד עושה על דעת עצמו. הסיבה לכך היא ששותף אינו שליח. בשליחות המשלח מסכים למה שיעשה השליח, בתנאי שאין בפעולה הפסד. לעומת זאת בשותפות יש הסכמה לקבל את הפעולות הן לרווח והן להפסד. הפוסקים הוסיפו שלעיתים גם שותף יכול לבטל פעולות שיש בהן הפסד לשותף השני.

ב. מהתייחסות הפוסקים לדיני נכסים של שותפים יש ללמוד גם על בני זוג. השותפות בין בני זוג דומה במהותה לשותפות כללית, לכן בדרך כלל יש הסכמה לפעולות שעושה בן הזוג השני. אולם לעיתים לא תהיה הסכמה לפעולה שעושה בן הזוג בנכסים המשותפים, כגון בעסקות גדולות מאוד (קניית דירה). במקרים אחרים שבהם הפעולה חלה רק על חלקו של בן הזוג שביצע אותה, כגון קנייה גדולה מהכסף הנמצא בחשבון המשותף, מסתבר שבן זוג אחד יוכל לקנות רק בחצי מהכסף בחשבון (וכך באמת נוהגים הבנקים). ג. אחד המקרים המובהקים שבהם אין תוקף לעסקה אפילו בזכויות של מי שביצע אותה הוא כאשר העסקה פוגעת בזכויות של בן הזוג, כגון במכירת זכויות בדירה משותפת. במקרה כזה, גם אם בן הזוג מכר רק את חלקו, מסתבר שבן הזוג השני יוכל להתנגד למכירה בטענה שהיא פוגעת באפשרות שלו להמשיך ולהשתמש בדירה כפי שעשה בעבר.

ד. שאלת תוקף העסקה משפיעה גם על זכותו של צד שלישי לבטל אותה. כאשר העסקה תקפה במלואה, מסתבר שצד שלישי לא יכול לבטלה. כאשר היא תקפה רק בנוגע לחלק של בן הזוג שביצע אותה, יש מקרים שבהם צד שלישי יכול לבטלה בטענה שהתכוון לקנות את מלוא הזכויות. כאשר בן הזוג השני יכול לבטל את העסקה במלואה, מסתבר שגם צד שלישי יכול לבטל אותה.

